

19. YÜZYIL SONRASI BUNALIM TEMASININ RESİM SANATINA YANSIMASI

Doç. Dr. Gonca YAYAN¹

Hacer YILDIZOĞLU²

ÖZET

Bunalım kelimesinin anlamı “Alışagelmiş bir durumda birdenbire oluşan ve tehlikeyle sonuçlanabilen gerginlik, uyarıcılara karşı iş yapabilme gücündeki azalma ile kişinin kendine olan güveninin azalmasıyla karamsar ve umutsuz durumların artışı sonrasında meydana gelen ruhsal bozukluk çöküntü ve depresyon.” olarak (TDK 2010) tanımlanmaktadır. Bireyler bu bunalım durumundan bazen problemsiz bir şekilde çıkarken bazen de çeşitli ruhsal sıkıntılarla boğuşabilmektedir. Özellikle toplumların yapıtaşını oluşturan bireylerin yaşamış olduğu her bunalım, kişilerin özel hayatlarında çeşitli aksaklıklara yol açarken, diğer insanları da etkileyerek bütün toplum için önemli problemlere sebep olabilmektedir.

Bunalımın oluşumuna sebep olan hususların başında ekonomik, toplumsal, ahlaki ve psikolojik olgular gelmektedir. Her toplumda olduğu gibi duygu ve düşüncelerle beslenerek eserler ortaya koyan sanatçıların da bu olgulardan etkilenmesi doğaldır. Kaldı ki sanatçılar, yaşadıkları çağda o toplumun ruhunu yansıtan eserleriyle birer ayna vazifesi görmüşlerdir. Çünkü sanatçılar, toplumlarda olup biten her durum karşısında gösterdikleri tutum ve davranışlarını eserlerinde yansıtmışlardır. Bu durum toplumsal her tür bunalımın sanat üzerindeki etkisi olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, içinde bulunduğumuz çağda da meydana gelen pek çok olayın sanatçılar üzerindeki etkilerinin toplumlara göre farklılıklar göstermesi de oldukça normaldir.

Bu çalışmada bunalım temasının 19-20. yüzyılda Batı ve Türk resim sanatındaki etkileri incelenerek sosyal, kültürel ve psikolojik yönleriyle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında Araştırmada nitel araştırma türlerinden olan doküman analizi (literatür tarama) yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bunalım, Batı Resmi, Türk Resmi.

¹ Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, ORCID: 0000-0002-2915-3137, gyayan@gazi.edu.tr

² Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Eğitimi, ORCID: 0000-0001-9107-6008, haceryildizoglu@gmail.com

Araştırma Makalesi/Research Article–Geliş Tarihi/Received:28/01/2021–Kabul Tarihi/Accepted: 27/04/2021

REFLECTION OF THE DEPRESSION THEME IN THE ART OF PAINTING AFTER THE 19TH CENTURY

ABSTRACT

The word depression is described as “The tension that can result in a dangerous situation that occurs suddenly in a habitual situation, a decrease in the ability to work against stimulants, or a mental disorder that occurs with an increase in pessimistic and hopeless situations caused by a decrease in a person's self-confidence.” (TLA 2020). While at times individuals come out of a state of depression without any problem, occasionally they may struggle with various mental disorders. In particular, each crisis experienced by individuals who are the building blocks of societies can cause various disruptions in people’s lives and affect other people, causing significant problems for the whole society.

Economic, social, moral and psychological phenomena are the leading causes of depression. As in any society, it is natural for artists, who create their works by enriching them with feelings and thoughts, to be affected by these phenomena. In addition, artists served as a mirror that reflect the spirit of the era of the society in which they live. Because artists have reflected their attitudes and behaviors in their works towards every situation that happens in their societies. This, can be considered as the impact of any social depression on art. In this context, it is quite normal that the effects of many events that occur in our age on artists differ according to societies.

In this study, the effects of depression creating a theme on Western and Turkish painting art in 19-20th century were examined and tried to be associated with social, cultural and psychological aspects. Literature review method, which is one of the qualitative research types, was used in the research.

Keywords: Depression, Western Painting, Turkish Painting.

GİRİŞ

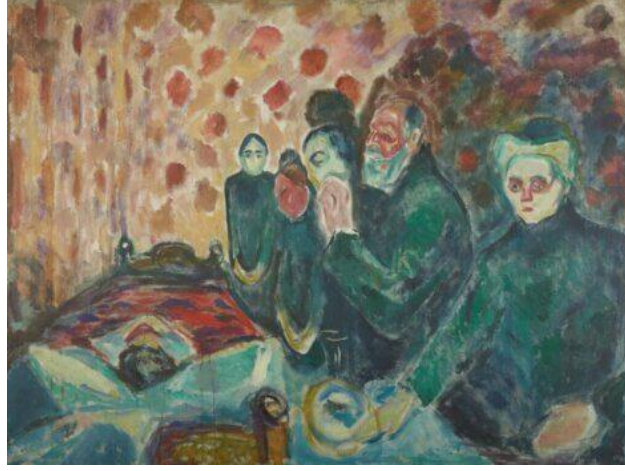
Dünyanın geneline baktığımızda, 19. yüzyıl ve sonrası büyük değişimlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu değişimlerden; Fransız İhtilal sonrası meydana gelen tek uluslu toplum anlayışına yöneliş, Sanayi Devrimi ile kentleşme ve yaşam, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrasındaki bilim ve teknolojinin gelişmesi, insanlık tarihi içinde büyük bir önem taşımıştır (Kiraz, 2015:135). Dünyanın bu hızlı değişimi sonucu değişime ayak uydurmaya çalışan insanların toplumsal olaylar karşısındaki tepkileri de söz konusu olmuştur. Bunalım olgusu da bu değişimlerle toplumsal çöküntülerin, huzursuzlukların hat safhaya ulaştığı her dönemde olduğu gibi insanların gelecek kaygısıyla çeşitli korku ve umutsuzluklarının ruhsal olarak bir savaşa dönüşmesine sebep olmuştur. Birçok sanatçı ve düşünce insanı da dünyada meydana gelen bu olayların kişi üzerindeki ruhsal çöküntü ve bunalımlarına ilgisiz kalmamışlardır. Aslında toplumlardaki bu yeni buluş ve gelişmelerin beraberinde bireyi kendi içine kapanarak sorgulamaya yöneltirken, bunun sonucunda da insanın var olmasından kaynaklanan endişelere odaklanmasına da sebebiyet vermiştir.

Bu dönemlerde varoluşçular için yaratıcılığı oluşturan en önemli kavramlar ölüm ve kaygıyken bu kavramların beraberinde oluşan melankolinin kitlesel olarak insanlar tarafından yaşanmasını da neden olmuşlardır (Özgen, 2006: 6). Bu kadar çok değişimin hızlı bir şekilde meydana gelmesi bireylerin toplum içinde adaptasyon problemlerini yaşamalarına ve kendi içlerindeki bunalımlarla yüzleşmeleri sonucunu da doğurmuştur (Kiraz, 2015:137).

İşte bu yüzden bunalımların yaşandığı toplumlarda sanatçılar da sanatsal ifade güçlerini ortaya koyma çabası içine girerken kendi iç dünyalarına kapanarak huzuru aramış, çeşitli düş kırıklarıyla karşı karşıya kalırken de gerçeküstücü bir çabayla da kendilerini ifade etmeye çalışmışlardır. Bu yönüyle de varoluşçuluğu içerisinde barındıran sanat ile Batı’da pek çok sanat akımı da doğmuştur (Bozkurt, 2003: 121). Her ne kadar bu akımların farklılıkları olsa da birleştikleri noktalar ölüm ve çeşitli kaygılar olmuştur. Bu kaygıların yaşandığı sanat akımlardan bazıları ise Ekspresyonizm, Soyut Dışavurumculuk, Pop Art, Toplumsal Gerçekçilik’tir.

İnsanların duygu düşünce ve heyecanlarını biçimlendirerek başkalarına aktarabilme çabası olan sanat içinde aslında esas olan sanatçının iç dünyasıdır. Sanatı oluşturan öğeler içinde ise coğrafya, dini, toplumsal yapı, uygarlıkların etkileri, tarihsel dönemler ve ekonomik pek çok etken söz konusu olmuştur. Bu bakımdan toplumların içinde meydana gelen ve büyük kitleleri etkileyen olumsuz her tür olay, toplumsal bunalımları da beraberinde getirmiştir. Her toplumda sanatçının içinde yaşadığı aile, çevre, bulunduğu her atmosferde aslında sanat eserinin bir şekilde şekillenmesine de yardımcı olmaktadır. Örneğin bir kişinin aile içerisinde gördüğü baskı, iş yerinde yaşadığı olumsuz sıkıntılar, çevresinde gerçekleşen birtakım olumsuzluklarla sonuçlanan olayların bütünü, o kişinin kendi içinde ruhsal çöküntüler yaşamasına neden olmaktadır. Bu ruhsal çöküntülerin ve psikolojik bunalımların tip dilindeki karşılığı ise depresyon olarak bilinmektedir (Bayer, 2018:218).

İşte bu ruhsal çöküntülerin ve psikolojik bunalımlarının bir ifadesi olan sanat akımları içerisinde yer alan Ekspresyonizm (1905-1925) diğer adıyla Dışavurumculukta, doğanın olduğu gibi temsili yerine, duyguların ve insanın iç dünyasının öne çıkarıldığı 20. yüzyıl başlarında ortaya çıkmış bir sanat akımıdır. Ekspresyonizmin ortaya çıktığı dönemlerde Avrupa’da yaşanan politik istikrarsızlıklar ve ekonomik çöküntülerin özellikle de etkili olduğu Almanya’da pozitivizm, natüralizm ve empresyonizm gibi akımlara karşı tutumlarda etkili olmuştur (Dede, 2018:1317). 1905’te Almanya’da doğmuş olan bu akımlar 1925 yılına kadar devam edip bir yaşam biçimi ve dünya görüşü haline gelirken bu akımların en önemli öncelikleri de sanatçıların ruh hallerinde görülmüştür. Bu dönemlerde diğer toplumsal olaylardaki her şey geri plana atılırken ekspresyonist sanatçılar da ruh dünyalarında kendilerini huzursuz eden bu durumların meydana getirdiği oluşumları da yeni bir renk, üslup ve biçimlerle çalışmalarında kullanmışlar. Örneğin eserlerinde kullandıkları figürlerin vücutlarını çirkinleştirip yüzlerini ürkütücü biçimlerde betimlemişlerdir (Resim-1). Çizgileri sıklıkla, renkleri ise fovist sanatçılar gibi kullanmışlardır (Süzen, 2018:21). Oskar Kokoschka (1886-1980), Edvard Munch, Ferdinand Hodler (1853-1918), Max Beckmann (1984-1950), James Ensor (1860-1949) bu sanatçılardan bazılarıdır.

Resim 1: Edvard Munch, By the Deathbed (Fever), Tuval Üzerine Yağlı Boya, 174x230cm, 1915

Norveçli ressam Edvard Munch, (1863-1944) Ekspresyonizm akımının öncülerinden olan ve eserlerinde ölüm temasını sıklıkla tekrarlayan bir sanatçıdır. Sanatçı çok küçük yaşta annesini ve kız kardeşini kaybetmiş ve ölüm gerçeği ile de ilk defa o zaman tanışmıştır. Küçüklüğünden itibaren sevdiklerini yitirmesinin ona verdiği hüznün, yalnızlık, depresyon ve korkular hayatının her evresinde onunla beraber yaşamıştır. Yaşadığı bu travmaların etkisini de sanatçı resimlerine büyük ölçüde yansıtmıştır. Sanatçının en kült eserlerinden birisi olan “Çılgılık” adlı eserine bakıldığında Munch’un iç dünyası, bunalımı ve heyecanı oldukça etkili bir şekilde hissedilmektedir (Resim 2).

Resim 2: Edvard Munch, Çılgılık, KÜYBTP, 91 x 73,5 cm, Ulusal Galeri, Norveç, 1893

Bu dönemin bir sanat akımı olan 1950’lerde özellikle ABD ve İngiltere’de soyut dışavurumculuğa karşı çıkmış olan Pop Art diğer tabiriyle popüler sanat da dünyada hızla gelişen ve artış gösteren tüketim kültürüne karşı bir tepki olarak sahnelerdeki yerini almıştır. Bu akımın öncülerinden olan Andy Warhol (1928-1987), “Büyük Bunalım” olarak da adlandırılan dönemde hissedilen ekonomik sıkıntıların hat safhada olması sebebiyle, tüketim toplumuna karşı tepkisini eserlerinde mutsuz ve kızgın insan figürleriyle göstermeye çalışmıştır (Resim-3).

Resim 3: Andy Warhol, “The West”, Baskı

Andy Warhol (1928 - 1987), Jasper Johns (1930 -) ve Robert Rauschenberg (1925-2008), Roy Lichtenstein (1923 - 1997), Claes Oldenburg (1929 -) bu akımda eser üreten diğer sanatçılar arasındadır (Fichner-Rathur, 2015:540).

Toplumların ekonomilerinde yaşanan bu çöküntü ve politik istikrarsızlık aslında insanların psikolojik olarak ruhsal durumlarında çöküntü, melankoli ve psikolojik travmalara sebep olurken sanat camiasında da pek çok yansımaları söz konusu olduğu görülmüştür. Avrupa’daki sanat akımlarıyla karşımıza çıkan bu travma ve melankoliyi James Ensor (1860-1949), Ludwig Kirchner (1880-1938), Edvard Munch (1863-1944), Louis Wain (1860-1939), Andy Warhol (1928-1987), Oskar Kokoscha (1886-1980) gibi pek çok sanatçı da eserlerine yansıtmışlardır (Resim-4).

Resim 4: Oskar Kokoscha, “The Red Egg”, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 61x76cm, 1941

Toplumların ekonomilerinde yaşanan bu çöküntü ve politik istikrarsızlıkların etkilediği diğer bir sanat akımı da 19. ve 20. yüzyıllarda üretilen gerçekçi biçimdeki yapıtlarda toplumsal ve siyasi içeriği örneği olan yapıtları tanımlamakta kullanılan Toplumcu Gerçekçilik’tir. Marks ve Engels’in temelini attıkları Marksist düşünce doğrultusunda; tarih, toplum ve ekonomi olmak üzere çeşitli konularda her türlü toplumsal olguyu değerlendiren Toplumcu Gerçekçilik, sanata ve sanatçıya da ideolojik açıdan çeşitli görevler de yüklemiştir.

Kısa bir süre içinde de diğer milletlerin sanat ve edebiyat anlayışlarını etkileyen bu akım, Cumhuriyet sonrası Türk edebiyat ve sanatı üzerinde de tesirlerini göstermiş olup birçok yazar ve sanatçıyı da bu anlayışta eserler vermeye yönlendirmiştir (Kacıroğlu, 2016:28).

1. RESİM SANATINDA BUNALIM ETKİLERİ

Bu toplumsal olayların sanatçılar ve eserleri üzerindeki etkilerine değinecek olursak; romantizm, sembolizm ve ekspresyonizmden Pop Art ve Toplumcu Gerçekçilik ile birlikte sanatçıların yaşadıkları toplumlar çerçevesinde eserlerine de çok farklı yansımaları olmuştur.

Örneğin eserlerinde romantizm, sembolizm ve ekspresyonizmde etkileri görülen İsviçreli ressam Ferdinand Hodler (1853-1918) resimlerinde ağırlıklı olarak insan psikolojisine yer vermiştir. Sanatçının birbirine paralel olarak oturan bu kompozisyonda çaresizlik içindeki bu insanlar, hareketsiz cansız donuk, kasvetli bir ortamda resmedilmiştir. Resimde konturları erimiş, zayıf, silik çizgilerle ortada oturan insan figürünün gevşek ve güçsüz gösterilen el figürüyle bu durum vurgulanmaya çalışılmıştır. Sanatçının resimlerinde yer alan bu figürler, genellikle depresif olup bunalımın etkileri de halleriyle izleyicilerine iletilmektedir (Resim 5).

Resim 5, Ferdinand Hodler, Hayal Kırıklığına Uğrayanlar, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 1853-1918, Berlin Sanat Müzesi

Hollandalı sanatçı Van Gogh da (1853-1890) sanatını ortaya koyarken bir sanatçı tutumundan daha çok varoluşçuluğa gereksinim duymuştur. Sanatçı resim yapmayı insanlara, doğaya, nesnelere karşı sevgisini gösterebileceği bir araç olarak görmüştür. Van Gogh için manik depresif tanısı konulmuştur. Manik depresif diğer adıyla bipolar bozukluk kişinin duygu durumu, enerjisi ve sosyal aktivitelerini yerine getirebilme yetisinde aksatmalara neden olan psikolojik bir rahatsızlıktır (Sommers, 2003:34). Sanatçının çalışmaları incelendiğinde ise bu durumdaki bir insanın korkuları, yalnızlıkları ve bunalımı ile kısacası insanın kendi ruh dünyasına olan yansımalarının etkili bir şekilde anlatıldığı görülmektedir. Resimlerinde fırça darbelerini sert çizgilerle kullanılarak, ruhsal durumunu da tuvale başarılı bir şekilde aktarmıştır. Sanatçının çalışmalarına bakıldığında ise genel olarak iç dünyasındaki çatışmalarını yansıtmamasını kendine has bir üslup ile ortaya koyduğu da bilinmektedir (Resim 6).

Resim 6: Vincent Van Gogh, Sonsuzluğun Eşiğinde, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 81x65cm, Mayıs 1890, Kröller- Müller Müzesi, Hollanda

Flaman ressam ve baskı sanatçısı James Ensor (1860-1949), sürrealizm ve ekspresyonizmin önemli temsilcilerindendir. Ensor'un "Entrikalar", adlı çalışmasında gerçekçi ve izlenimci yöntemlerle hareket ederken diğer yandan korkunç maskeli yüzleri ve hortlak görünümlü insanları resmetmiştir. Sanatçı her ekspresyonist gibi bu eserinde içe dönük, yaşadıkları dünyayı anlamakta güçlük çeken ve şık kıyafetlerin içinde kalabalık ortamlarda eğlenen bu kişilerin kokuşmuşluklarını maskelerle gizleyerek betimlemelerini yapmıştır. Ayrıca sanatçı, insanların birbirine yabancılaşması ve insanların birbirine sahte duygular ile yaklaşmaları karşısındaki sahte tavırlarını yapmış olduğu bu resimlerle de bu yoğun bunalım hissini başarılı bir şekilde vermiştir. Resimlerinde sanatçı, yaşadığı dönemin çaresiz ve umutsuz insanlarını da buluşturmuştur (Resim 7) (Krause, 2005: 82).

Resim 7: James Ensor, Entrikalar, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 149 x 89,5 cm., 1890, Antwerp Güzel Sanatlar Kraliyet Müzesi, Belçika

Alman dışavurumcu sanat topluluğu olarak 1905'te Dresden'de kurulan Die Brücke topluluğun üyeleri arasında Fritz Bleyl (1880-1966), Ludwigh Kirchner (1880-1938) ve Karl Schmidt Rottluff (1884-1976) gibi isimler yer almıştır (Fırıncı, 2006:111).

Topluluk üyelerinden Kirchner, daha önce herhangi bir sanat akımına tabi olmamış Alman dışavurumcu sanatçılarından birisidir (Turani, 2007:574). Ludwig Kirchner (1880-1938) içinde bulunduğu ortamda iç hesaplaşmalarını, var oluş sorgulamalarını, melankolisini ve yaşadığı ruhsal çöküntüyü, portrelerine ve resimlerine yansıtmış olan bir sanatçıdır (Turanlı, 2008: 64). Birinci Dünya Savaşı sırasında askerlik hizmetini de yerine getiren Kirchner, savaşın verdiği acı, keder ile ruhsal sıkıntılar yaşamış bir sanatçı olarak bunalıma girmiştir. Genellikle ruh haliyle hüznü olan sanatçı eserlerinde, savaşın yıkıcı ve dehşet verici yönünün insanlar üzerindeki etkisini resmetmeye çalışmıştır. Çalışmalarında yer alan kadın ve erkek figürlerini ise kendi iç dünyasıyla ya da çevresindeki insanlar ile savaş halinde olan insanlarla betimlemiştir (Resim 8). Modern şehir hayatının vermiş olduğu karmaşıklığın insanları yalnızlığa ittiğini düşünen Kirchner, modern hayatın ve savaşın verdiği ağır psikolojik yükü de öfkeli bir çizim üslubuyla şehir hayatının telaşlı insanlarından ve yapay ortamlardan seçerek resmetmiştir (Wolf, 2003:14).

Resim 8: Ernst Ludwig Kirchner, “Street, Dresden”, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 150x200cm, 1908

Avustralyalı ressam, şair ve oyun yazarı olan Oskar Kokoschka da (1886-1980) ekspresyonist bir anlayışla resimler yapan bir sanatçıdır. Birinci Dünya Savaşı’nda orduya katılarak Rus Cephesi’nde savaşmış 1935’te Prag’a yerleştikten sonra da Almanların Çekoslovakya’yı işgal etmesinin ardından ülkeden kaçarak İngiltere’ye yerleşmiştir. İngiltere’de zor ve fakir bir hayat sürdüren sanatçı, resimlerinde savaşın korkunçluğunu etkili bir şekilde göstermiştir. Savaşın verdiği bu ruhsal bunalım ve yıkım onun resimlerinin de konusunu oluşturmuştur. Ayrıca Kokoschka’nın, beş yaşındayken yitirdiği kardeşinin ölümü, onu psikolojik bir bunalıma itmiş ve ölüm olgusu, sanatçıyı her daim meşgul eden bir kavram halinde resimlerine de hep yansımıştır (Turani, 2007: 578).

Kokoschka 1908-12 yılları arasında yaptığı portrelerinde ise insanın yüz çizgilerini derinleşmiş olduğu, tenlerinin de farklı renklerle lekesel bir üslup ile yapıldığı da bilinmektedir. Yine portrelerin yüzeyinde fırça sapıyla veyahut iğne ile deşilmiş bir halde gösterilmiştir. Bütün bunlar aslında sanatçının ruh halini açığa çıkarma ve resme yansıtma çabalarının da bir göstergesi niteliğindedir (Wolf, 2005: 60) (Resim 9).

Resim 9: Oskar Kokoschka, “The Bride of the Wind”, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 30x25cm, 1914.

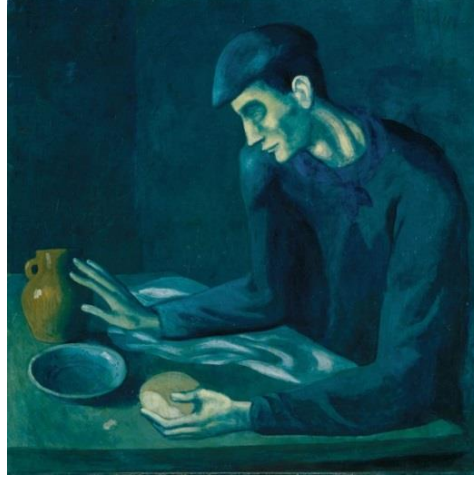
Bunalımın izlerini resimlerinde rahatlıkla gözlemleyebildiğimiz bir diğer sanatçı ise İngiliz sanatçı Louis Wain'dir. Hayatını hayvan resimleri yaparak sürdüren (1860-1939) Wain fantastik portreler ve kaleydoskopik kedi çizimleri ile tanınmıştır. Wain kanser hastası olan eşi Emily'yi mutlu etmek ve ona moral verebilmek adına neşeli kedi resimleri yapmıştır. İlk yaptığı resimlerdeki insani kedi çizimlerinin görünüşleri gerçeğe yakınken karısını kaybetmesi ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında maddi durumunun da kötüleşmesi sonucu girdiği bunalım ve ardından gelen şizofrenin etkisiyle de resimlerinde büyük değişimler gözlenmiştir. Resimlerinde gitgide soyutlaşan ve figür içinde kaybolup giden, sevecen, eğlenen, mutlu kedi figürlerinin yerini zamanla içerisinde hırçın, öfkeli, nefret dolu bakışlara sahip kedi figürlerine bırakmıştır (Resim 10) (Rogers, 1998:108).

Resim 10: Louis Wain

Kubizm akımının kurucularından olan ünlü Fransız ressamı Pablo Picasso da (1981-1973), en yakın dostu olan Carlos Casagemas'ın aniden intihar etmesinin ardından ruhsal bir çöküntü yaşamaya başlamış ve bunu da resimlerine yansıtmıştır.

Picasso eserlerinde kullandığı mavi renkle ölümü, yoksulluğu ve yaşlılığı ifade etmiştir (Resim 11). Mavi Dönem (1901-1904)'de yaptığı bu resimler daha önceleri resimlerdeki kent yaşamı, modern toplum ve dini içerikli resimlere göre oldukça depresiftir (Miller, 2008:16).

Resim 11: Pablo Picasso, Kör Adamın Kahvaltısı, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 30x30 cm, Metropolitan Sanat Müzesi, 1903

Çağımızın popüler kültür ikonlarından olan Meksikalı ressam Frida Kahlo (1907-1954) küçük yaşta geçirdiği çocuk felci yüzünden total kalmış ve 18 yaşında da geçirdiği trafik kazası sonucunda mucizevi bir şekilde kurtulmuş, lakin kazanın etkilerini üzerinden atamamıştır. Birkaç hafta komada kaldıktan sonra yattığı yerden resim yaparak hayata tutunmaya çalışan sanatçı, çalkantılı aşk hayatı ve siyasi görüşleri ile sürrealist bir ressam olarak görülse de kendisi bunu hep reddetmiştir. Kahlo, bu resminde de görüldüğü gibi yaşadığı problemler sonucunda bunalıma girerek kendi saçlarını da kesmiştir (Resim 12) (Medina, 2015:73).

Resim 12: Frida Kahlo, Otoportre, 1940, 40x28 cm, New York, Modern Sanatlar Müzesi

2. TÜRK RESİM SANATINDA BUNALIM TEMASI

Bu dönemlerde Türk resim sanatı tarihine bakıldığında ise 19. yüzyıla kadar Türk İslam geleneğinin devam ettiğini ve minyatürlerde de öncelikli olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Minyatür, Orta Asya kültüründe Uzak Doğu felsefesinin geleneklerinden kaynaklanan bir figüratif resim sanatıdır (Tansuğ, 1986:79).

18. yüzyılın başından itibaren batılılaşma sürecinin hız kazanmasıyla modern dünyaya ayak uydurmanın gerekliliği Türk resim sanatında da daha iyi anlaşılmuştur. O dönem Osmanlı Devleti de ekonomik, siyasal, toplumsal ve askeri alanlarda Batı'yı örnek alarak yeniden çeşitli düzenlemelere gitmiştir. Dolayısıyla bu durum resim sanatını da etkisi altına almıştır. Böylece 19. yüzyılın sonlarında Anadolu'da Batı tarzı resim sanatının da temelleri atılmıştır. Batı tarzı resim sanatının Anadolu'da aktif bir konuma gelmesinde ise Avrupa'ya eğitim için gönderilen sanatçıların etkisi söz konusudur. Bu sanatçılar, bu dönemde batıdan gördükleri teknikleri ve çeşitli sanat kavramlarını Türk resim sanatına uyarlamaya çalışmışlardır. Birinci Dünya Savaşı'nın Osmanlı'yı da etkilemesi sonrasında o dönem sanatçıları da savaşın yıkıcı, acı verici ve duygusal taraflarını yansıtan eserler ortaya koymuşlardır (Gören, 2001:87).

Türk resim sanatında 20. yüzyıldan itibaren ise gelişen sanat anlayışları yanında konularında da çeşitlilikler meydana gelmiştir. Bu dönemde sanatçılar, bireysel düşüncelerini resimle somutlaştırarak sergileme olanağı da bulmuşlardır. Ayrıca ne türden eser olduğuna bakılmaksızın içerik ve konu ile sanatçılar, bu sanatsal süreçte pek çok çalışmaya da imzalarını atmışlardır. Bu dönem itibarıyla toplumsal hayattaki hızla değişiklik, olumlu ve olumsuz birçok şeyi de beraberinde getirmiştir. Bu durum özellikle; Türk toplumunda sanat konusunda yalnızlık, içe dönüklük, çıkarıcılık, saldırganlık ve başkası tarafından güdümlene gibi durumlara da neden olmuştur. Dolayısıyla sanatçılarda farklı imge, nesne ve konularla farklı arayışlar içerisine girmişlerdir. Çalışmalarında bu sanatçılar, eserlerinin sadece yüzeyini hacimsel algısında ötesinde farklı bir noktaya getirerek günlük hayattan figürleri de cesur bir şekilde resimlerine taşımışlardır (Dal, 1996:27-28).

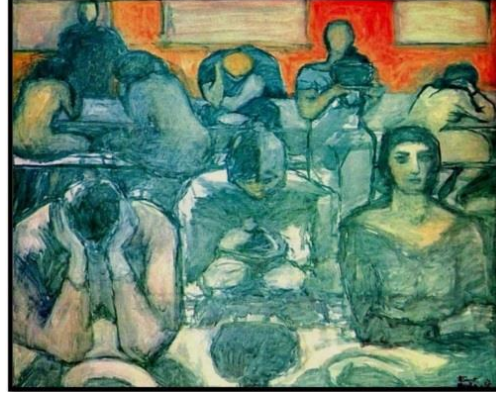
1909 yılında Türk sanatçılar, bir meslek birliği çatısı altında toplanmak amacı ile "Osmanlı Ressamlar Cemiyetini" kurmuşlardır. Bu sanatçıların amaçları ise daha iyi çalışmalar ortaya koyabilmek adına usta ve çırak ilişkisine dayanan sanatsal bir ortamı yaratmak olmuştur. Böylece bu topluluk ile Çağdaş Türk Resmi'nin temelleri atılmış ve modern sanat akımlarına geçilmesine de imkan sağlanmıştır (Duben, 2007:36).

Osmanlı Ressamlar Cemiyetinden sonra kurulduğu yıl ile anılan başka bir sanat topluluğu da 1914 Çallı Kuşağı'dır. Kuruculuğunu İbrahim Çallı'nın yaptığı bu toplulukta Avrupa'ya gönderilen sanatçılar gibi Avrupa'da eğitim görmüşlerdir. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte de yurtlarına geri dönmüşlerdir. Bu sanatçılar arasında Hikmet Onat (1982-1977), Nazmi Ziya (1981-1937), Avni Lifij (1886-1927), Feyhaman Duran (1886-1970) gibi isimler yer almaktadır. Bu dönem sanatçılarının ortak özellikleri ise izlenimci olmaları yanında batılı tarzdaki resmi günümüz anlayışına en yakın şekilde uygulamaları olmuştur (MEGEP, 2012:12).

Cumhuriyet sonrasında 1929’da kurulan diğer bir sanatçı topluluğu ise “Müstakil Ressam ve Heykeltıraşlar Birliğidir”. Bu topluluğun amacı da Türk resminin teknik açıdan gelişmesini sağlamak ve Avrupa’ya gidip gelen bu sanatçıların orada gördükleri sanat akımlarını ve yaklaşımlarını Türkiye’ye de kazandırmak istemeleridir. Bu grubunun sanatçılarının eserlerinde birçok farklı sanat akımından etkilendikleri de görülmüştür. Refik Epikman (1902-1974), Hale Asaf (1905-1938), Cevat Dereli (1900-1989), Ali Çelebi (1904-1993) ve Turgut Zaim (1906-1974) bu grubun sanatçılarından bazılarıdır. Sadece birkaç yıl varlığını sürdüren bu grupta Türk resmine canlılık ve hareketlilik kazandırmıştır. Grup üyelerinden Hale Asaf (1905-1938) ve Muhittin Sebati’nin (1901-1932) vefat etmesi ve yeterince desteklenemediklerinden ötürü de bu grup bir süre sonra dağılmıştır (Emre, 2010:323). Toplumcu gerçekçi sanat anlayışı ile 1968’de Yapı Endüstri Merkezi’nde Resim Sanatı ve Toplum adlı bir sergi düzenlenmiştir. Toplumcu gerçekçiliği savunan sanatçılardan Neşet Günal (1923-2002), Nedim Günsür (1924-1994) toprak insanını, Cihat Burak (1915-1994), Neşe Erdok (1940-), Mehmet Güleriyüz (1938-) toplumsal konuları ele alarak figüratif tarzda çalışmalara imza atmışlardır. Toplumcu gerçekçi sanat anlayışını benimseyen bu sanatçılar da daha çok geçekondulaşmanın artışı, dönemin politikasının halka uyguladığı şiddet ve ekonomik problemler gibi konular üzerine odaklanmışlardır. Sanayinin gelişmesi ile halkın köyden kente göç etmeye başlama sonucu çarpık kentleşme ve şehir hayatına adapte olamama gibi birçok problemde resmin konuları içerisine girmeye başlamıştır (Özdemir, 2018: 80-81).

O dönemde yaşanan bu olaylar, Abidin Dino (1913-1993), Alaettin Aksoy (1942-), Aydın Ayan (1953-), Bedri Rahmi Eyüpoğlu (1911-1975), Cihat Aral (1943-), Hüseyin Avni Lifij (1886-1927), Kasım Koçak (1951-), Metin Talayman (1939-1999), Nedim Günsür (1924-1994), Neşe Erdok (1940-), Neşet Günal (1923-2002), Nuri İyem (1915-2005), Sezai Özdemir (1958-), Tuncay Betil (1938-1988) gibi sanatçıların eserlerinde bunalım ve sıkıntılar olarak farklı şekillerde yansıtılmıştır.

Cumhuriyet’in ilk kuşak ressamlarından birisi olan Fikret Mualla (1903-1967), yaşamının büyük bir bölümünü Paris’te geçirmiş ve Türk resminin önemli bir temsilcilerinden olup çalışmalarıyla Paris’in sanat camiasına kendini kabul ettirmeyi başarmış bir sanatçımızdır. Fikret Mualla’nın hayatı da sanatı kadar çok konuşulmuştur. Küçükken bacağı kırıp sakat kalan sanatçı ergenliğin de verdiği ağır bunalım ve depresyon ile baş başa kalmıştır. Çalkantılarla, buhranlarla dolu bir hayatı olan sanatçı, Birinci Dünya Savaşı sırasında tüm Avrupa’yı saran İspanyol gribini bulaştırması sonucu annesinin ölümüne sebep olmasından dolayı suçluluk duygusu yaşamıştır. Annesinin ölümünden sonra babasının genç bir kadınla evlenmesi ile de aile bağları iyice kopan Mualla hayata nefretle bakmaya başlamıştır. Hayatının ileriki dönemlerinde ise Almanya’ya gitmiş ve hayatında sadece alkol ve sanata yer vermiştir. Zaman içerisinde patlak veren savaşlar sebebiyle fakirlik ve yaşadığı yalnızlık onu içten içe bitirmeye başlamıştır (Koloğlu, 2003:55). Fikret Mualla’nın resimlerinde yaşadığı ıstırabın izlerini görmek mümkündür. Sanatçının “Yeşil Ahenkli Lokanta” adlı eserinde soğuk renklerin kullanılması ve kalabalığın içinde insanların birbirinden bağımsız durmaları, yüzlerinin asık oluşu izleyicisine bunalım etkisini aktarmaktadır. Renkli kalabalık dünyanın içinde asık yüzlü insanlar, mutluluktan uzak bireyleri resimlerinde görmek mümkündür (Resim 13).

Resim 13: Fikret Mualla, “Yeşil Ahenkli Lokanta”, Kağıt Üzerine Guaj Boya, 80x100cm, 1957

İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi mezunu Nuri İyem (1915-2015) arkadaşları ile beraber Yeniler grubunu kurmuştur. Yeniler grubunu kuran Nuri İyem, “Liman Kenti İstanbul” temalı ilk sergisini 1941’de Beyoğlu Matbuat Umum Müdürlüğü binasında açmıştır. Yeniler Grubunun amacı; ise İkinci Dünya Savaşı’nın yarattığı bunalımlı ortamda, sanatlarına toplumsal gerçekçi bir yön vermek olmuştur. Halkın arasına girerek onların düşünce ve yaşayış biçimini resmetmişlerdir. Nuri İyem, Anadolu’yu, Anadolu’nun topraklarını, insanlarını, onların yaşamlarını, iç dünyalarını izleyicilerine sunmuştur (Resim 14) (Kabacalı, 1995:147).

Resim 14: Nuri İyem, Haykırış, Duralet Üzerine Yağlı Boya, 39,5 x 49cm, 1967

Neşet Günal’ın atölyesinde eğitim alan Neşe Erdok’un, resimlerine bakıldığında ise toplumsal gerçekçilik anlayışını benimsemiş olduğu görülmektedir. Sanatçı, insanların günlük yaşantısından kesitler alıp onların sosyal konumlarını ve içinde buldukları ruhsal durumlarını çalışmalarında resmetmektedir. Resimleriyle toplumsal içerikli mesajlar veren Erdok’un kullandığı sanat dili dışavurumcularinkine de benzemektedir. Resimlerinde kullandığı figürler, anıtsal özellik taşıırken sanatçı biçim olarak deformasyonlardan da yararlanmıştı. Sanatçı, insan figürlerinde el ya da ayakları olduğundan daha büyük olarak resmetmiştir. Neşe Erdok’un resimlerinde figürlerin genellikle yüzü hiç gülmemektedir. Resimlerinde kullandığı figürler ise genellikle ruhsal bir çöküntü halindedir.

Günlük hayattan sade vatandaşların hayat mücadelesini, yorgunluklarını, yoksulluklarını, yalnızlıklarını ve bitkin hallerini resmetmiştir (Resim 15).

Resim 15: Neşe Erdok, İsimsiz, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 146x114cm, 2000.

Çağın getirdiği bu yeni sanat akımlarına katılma düşüncesiyle beraber sanatçılarda akademik resimlere karşı çıkmaya başlamışlardır. Bunun somut bir örneğini Türkiye’de dışavurumcu sanat çalışmalarını başlatan Nuri İyem ve ardından İyem’in atölyesinde çalışan Ömer Uluç’ta (1931-2010) görmekteyiz. 1948 yılında soyut dışavurumculuğun Amerika’da zirveye ulaştığı zamanlarda Ömer Uluç da 1953 yılında Amerika’ya giderek bu akımında etkisinde kalmıştır (Akalin, 2013:56).

Uluç’un soyut karalarmandan oluşan figürlerinde genel olarak tuvalin merkezinde bir tüy yumağını andıran garip yaratıklar şeklinde resmedilmiştir (Artun, 2010:181,187). Sanatçı, tuvalindeki bu sarmal görüntüleri içinden geldiği gibi ortaya dökmüştür. “Woman/Cat/Bomber” adlı resimde hızlı gelişen toplumlar ile dünyanın rekabet halinde olması ile kişileri, hayatlarındaki savaşı irdelemeye çalışmıştır. Bu eserde kırmızı parlak bir fon üzerine tuhaf yaratıklardan oluşmuş tek düze renklerden üç desen bulunmaktadır. Resme verdiği isimden de anlaşılacağı üzere pembe renkli olan biçim bir kadına, sarı renkli olanı bir şeye uzanmak için ayağa kalkmış kediye ve son olarak havada asılı duran kuşa benzer şeklin de bir savaş uçağına benzediği görülmektedir. Yaratılış itibariyle kadın ve kedi narin ve savunmasızdır. Sanatçı kırmızı renkle savaşı, uçakla savaşın yıkıcı ve yıpratıcılığı vurgu yapmıştır. Kadın ve kedi bu savaşı ve kargaşayı temsil eden kırmızılığın içinde kaybolmuştur. Resim bir savaşta zarar gören bu masumları temsil etmektedir. Savaşların insanların ve diğer canlıların üzerinde yarattığı korku ve bunalım bu resme yansımıştır (Resim 16).

Resim 16: Ömer Uluç, Woman/Cat/Bomber, Tuval Üzerine Akrilik Boya, 150x150cm, 1997

Toplumsal gerçekçi anlayışı benimseyen diğer bir sanatçı da Neşet Günel (1923-2002) Anadolu insanını ve hayatını anlatan resimler yapmıştır. Sanatçı eserlerinde yoksul, bezmiş insanların yaşamlarını eserlerinde trajik bir dille anlatırken figürlerin el ve ayaklarını normalinden daha büyük bir şekilde resmetmiştir (Ersoy, 1998:82) (Resim 17).

Resim 17: Neşet Günel Bunalım 1965 145x178cm TÜYB MSÜ Resim ve Heykel Müzesi

Cihat Aral (1943-) ise eserlerinde insan figürlerini dramatik bir ortamda devinim içinde kontrastlarla ele almıştır. Cihat Aral, daha çok figüratif bağlamda insanlık gerçeğini, dramını ve yaşamına ilişkin resimlerle vurgu yapmıştır. Toplumda kapatılmış veya işkence görmüş bu insanları bir “yıkım estetiği” yaratacak düzeyde trajik bir sahneleme mantığı ile ele alarak mutsuz ve sağlıksız olarak betimlemiştir. Yaşadığı dönemin toplumsal olaylarına tanıklık eden ve bunu eserlerinde de açıkça gösteren Aral, tüm bunları şiddetli ve dramatik bir biçimsellik içinde soğuk renk armonileri ile şekillendirmiştir. Sanatçı, insanın insana zulmedişini çaresizlik ve gerilim içinde yansıtan bu resimleriyle de insanın içini burkan, öfke ve nefret uyandıran, insanı derinden sarsan dokunaklı bir betimle gücüne de sahiptir (Resim-18) (Ersoy, 1998: 117).

Resim 18: Cihat Aral, İsimsiz, Tuval Üzerine Karışık Teknik, 130x190cm, 1995

SONUÇ

20. yüzyılda yaşanan savaşların getirmiş olduğu sosyokültürel, ekonomik bunalımlar resim ve diğer sanat dallarına toplumsal dışavurum olarak büyük ölçüde yansımıştır. Bir toplumda insanların tanık olduğu bu savaş, açlık, salgın hastalıklar ve ekonomik problemlerin sonucu günümüzdeki küreselleşmeyle başlayan yalnızlaşmaları sanatçılar, insan üzerindeki çeşitli tezahürlerini resimlerine yansıtarak ele almışlardır. İster Batılı sanatçılar olsun ister Türk sanatçılar, insanların yaşadıkları toplumlarda geçirmiş oldukları bu travmalar yanında toplumsal, ekonomik olayların üzerlerinde yaratmış olduğu olumsuzlukların ruhsal çıkmazlarının da tesirlerinin etkileri daima söz konusu olmuştur.

Aslında bu sanatçıların doğrudan bunalım temasını yansıtmak amacıyla resimler yapmadıkları ama ruhsal durumları, yaşadıkları toplumda meydana gelen sıkıntı ve bunalımlara bir tepki olarak eserlerini icra ettikleri düşünülmektedir. Bu bunalım içerikli etkiler, ağlayan, düşünceli, üzgün, toplumdan dışlanmış, birbirine yabancılaşmış figürlerle sanatçıların eserlerinde konu edinilmiştir. James Ensor'un toplumda insanlar arasında yaşadığı bunalımı çirkin maskeli insanlar ile, Van Gogh yaşadığı manik depresif sonucu yaşadığı bunalımı, İngiliz ressam Louis Wain eşini kaybetmesi ve yaşadığı yoksulluk sonucu girdiği bunalımı resimlerinde sergilemiştir. Meksikalı sanatçı Frida Kahlo karşılaştığı güçlüklerle depresif ruh halinin hakim olduğu resimler ortaya koymuştur. Türk resim sanatında ise Fikret Mualla hayatında yaşadığı zorlukların onda yarattığı bunalımı resimlerine taşımıştır. Neşe Erdok günlük yaşamdan aldığı kesitlerde insanların gün içinde yaşadığı sıkıntı, stres ve bunalımı resimlerinde kullanmıştır. Neşet Günal, Cihat Aral, Ömer Uluç gibi sanatçıların resimlerinde ise bunalım temasının izlerine rastlanmıştır. Bunalım, Avrupa resim sanatında olduğu gibi Türk resim sanatında da ölüm, yalnızlık, acı, keder, korku gibi birçok duygu formunda bugün de karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar yaşadığı müddetçe de bu sıkıntıların devam etmesi kaçınılmaz olacaktır.

KAYNAKÇA

- AKALIN, T. (2013). Avrupa'da Ortaya Çıkan Dışavurumcu Akımının Türk Resim Sanatına Etkisi, *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı.
- ARTUN, D. (2010), *Resme Bakan Yazılar II*, İstanbul: Galeri Nev Yayıncılık.
- BAYER, A. (2018). Ailede Yaşanan Anlaşmazlıklar ve Çözüm Önerileri. *Antakiyat/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 218.
- BOZKURT, N. (2003), 20. Yüzyıl Düşünce Akımları, *Mapa Kültür Yayınları*, İstanbul.
- DEDE, B. (2018). Alman Ekspresyonist Sanat Eserinde Estetiksizleştirilenin Nedenleri. *Ulakbilge*, 1317-1320.
- EMRE, G. (2010). *Resim Sanatı Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.
- DAL, Esin. (Mayıs/Ağustos 1996). Türk Resim Eleştirisine Genel Bir Bakış, *Türkiye'de Sanat*, Sayı 24.
- DUBEN, İ. (2007). *Türk Resmi ve Eleştirisi*. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ERSOY, A. (1998). *Günümüz Türk Resim Sanatı 1950'den 2000'e*. İstanbul: Bilim Sanat Galerisi.
- FICHER-RATHUR, L. (2015). *Understanding Art*. Boston, USA: Cengage Learning.
- FIRINCI, M. (2006). Alman Ekspresyonizmi (Dışavurumculuk), *Die Brücke (Köprü) ve Türk Baskı Resim Sanatına Etkileri*. Dokuz Eylül Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 111.
- KABACALI, A. (1995). *Kültürümüzden İnsan Adaları: Röportaj*. İstanbul: Yapı kredi Yayınları.
- KİRAZ, S. (2015). Kitle, Kültür, Bunalım ve Yabancılaşma. *Mavi Atlas*, 135-137.
- KOLOĞLU, O. (1971). *Fikret Muallâ: Hayatı Sanatı Eserleri*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- KRAUSSE, A. C. (2005). *Rönesanstan Günümüze Resim Sanatının Tarihi*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- MEDINA, M. (2015). *Frida Kahlo: Self-Portrait Artist*. New Jersey: Enslow Publishing.
- MEGEP (2012), *Çağdaş Türk Sanatı Tarihi*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- MİLLER, A. I. (2008). *Einstein, Picasso: Space, Time, and the Beauty That Causes Havoc*. London: Hachette UK.
- ÖZDEMİR E. (2018), *Modernizm, Kentleşme ve Türkiye*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS), Sayı: 4.
- ROGERS, K. M. (1998). *The Cat and the Human Imagination: Feline Images from Bast to Garfield*. Michigan: University of Michigan Press.
- SOMMERS, M. A. (2003). *Everything You Need to Know About Bipolar Disorder and Manic Depressive Illness*. New York, ABD: The Rosen Publishing Group.
- SÜZEN, H. N. (2018). *Modern Batı Sanat Akımlarının Güncel Sanata Katkıları*. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 21.
- TANSUĞ, S. (1986). *Çağdaş Türk Sanatı*. İstanbul, Remzi Kitapevi.
- TURANİ, A. (2007). *Dünya Sanat Tarihi*. İstanbul : Remzi Kitapevi.
- WOLF, N. (2003). *Ernst Ludwig Kirchner 1880-1938: On the Edge of the Abyss of Time*. Cologne, Germany: Taschen.